

TURIZM SOHASIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA VA UNING IQTISODIY-IJTIMOIIY TA'SIRI

Qodirova Sarvinoz Ravshanjon qizi - Magistr

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

E-mail: srvnz1909@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada dunyo iqtisodiyotining muhim sohalaridan biri bo'lgan turizm sohasida kechayotgan raqamli transformasiya jarayonlari, uning iqtisodiy-ijtimoiy ta'siri hamda barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishdagi o'rni tahlil qilinadi. To'rtinchi sanoat inqilobi sharoitida raqamli texnologiyalar, xususan, Katta ma'lumotlar tahlili (Big Data), Sun'iy intellekt (AI), Virtual va kengaytirilgan borliq (VR/AR) hamda Global Tarqatish Tizimlari (GDS) orqali turizm xizmatlarini modernizatsiya qilish masalalari ko'rib chiqiladi. Maqolada smart-turizm va aqlli destinatsiyalarning afzalliklari, ularning mavjud ish o'rinlariga ta'siri hamda kelajakdagi rivojlanish tendensiyalari atroflicha yoritilgan.

Kalit so'zlar: Turizm, raqamli transformasiya, aqlli destinatsiyalar, Sun'iy intellekt, Katta ma'lumotlar tahlili, BRM, smart-turizm.

Abstract: This article analyzes the processes of digital transformation in tourism—one of the key sectors of the global economy—along with its socio-economic impact and its role in achieving Sustainable Development Goals. It examines the modernization of tourism services within the Fourth Industrial Revolution through digital technologies, specifically Big Data analytics, Artificial Intelligence (AI), Virtual and Augmented Reality (VR/AR), and Global Distribution Systems (GDS). The article provides a comprehensive overview of the advantages of smart tourism and smart destinations, their impact on existing jobs, and future development trends.

Keywords: Tourism, digital transformation, smart destinations, artificial intelligence, big data analytics, SDG, smart tourism.

KIRISH

Hozirgi kunda texnologiyalar shiddat bilan rivojlanib, hayotimizning barcha jabhalariga kirib borar ekan, insoniyat To'rtinchi sanoat inqilobi — raqamlashtirish jamiyatlar va tarmoqlarni yangi, tezkor hamda ko'pincha kutilmagan usullarda shakllantirayotgan yangi davr bo'sag'asida turibdi. Ushbu transformatsion jarayonda raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish jamiyat va iqtisodiyot uchun yuqori darajada manfaat keltirishini ta'minlash muhim vazifalardan biridir.

Yumushlar interneti (IoT), geolokatsiyaga asoslangan xizmatlar, sun'iy intellekt, to'ldirilgan va virtual borliq hamda blokcheyn texnologiyasi kabi texnologiyalardan foydalanish turizm takliflarini ilgari vaqtlardagiga qaraganda jozibadorroq,

samaraliroq, hamma uchun ochiqroq hamda iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik jihatdan barqarorroq bo'lishiga olib keldi. Shuningdek, bu mavsumiylik va gavjumlik kabi muammolarni hal qilish hamda aqlli yo'nalishlarni (destinatsiyalarni) rivojlantirish maqsadida jarayonlarni qayta ko'rib chiqish va innovatsiyalarni qo'llashni osonlashtirdi.

Turizm sektori biznes jarayonlarini global miqyosda raqamlashtirgan va parvozlar hamda mehmonxonalarni onlayn band qilish (bron qilish) tizimlarini joriy etib, raqamli transformatsiyani birinchilardan bo'lib amalga oshirgan sohalardan hisoblanadi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) global hodisaga aylanishi bilan turizm sohasi yangi platformalar va zamonaviy texnologiyalarni izchil ravishda birinchilardan bo'lib o'zlashtirib keldi.

Bugungi kunda turizm sohasi dunyo bo'ylab eng yirik ish beruvchi tarmoqlardan biri bo'lib, 100 milliondan ortiq insonni to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita band qiladi (global miqyosda har 11 ta ish o'rnidan 1 tasi). Bundan tashqari ushbu soha mintaqalar iqtisodiyotiga ham katta xissa qo'shadi. WTTC (Butunjahon sayohat va turizm kengashi) ning «Travel & Tourism Economic Impact Research 2026» hisobotida qayd etilishicha, 2025-yilda Markaziy Osiyoda turizmning iqtisodiyotga umumiy hissasi 17,7 foizga, sohaning to'g'ridan to'g'ri hissasi esa 19,6 foizga oshgan. Mintaqaning turistik xizmatlar eksporti \$9,9 milliardga yetib, bir yil ichida 26,4 foizga o'sgan. Ushbu ko'rsatkich bo'yicha Markaziy Osiyo dunyoda birinchi o'rinni egallagan.¹

Raqamlashtirilgan turizm sektori o'zining raqobatbardoshligini, barqaror o'sishini va rivojlanishini ta'minlash uchun doimiy ravishda innovatsiyalarni joriy etishi va yangi biznes imkoniyatlarini yaratishi zarur. Yakuniy va asosiy maqsad — BMT va global hamjamiyatning Barqaror Rivojlanish Maqsadlariga hamda Butunjahon turizm tashkiloti ustuvor yo'nalishlariga munosib hissa qo'shishdan iboratdir.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotda aralash metodologik yondashuvdan foydalanilgan. Maqolada ikkilamchi ma'lumotlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv va statistik ma'lumotlarni umumlashtirish metodlari qo'llangan.

Tadqiqot doirasida Butunjahon turizm tashkiloti, Butunjahon Sayohat va Turizm Kengashi hamda TravelPort tomonidan 11,000 nafar global sayyoh o'rtasida o'tkazilgan so'rovnoma natijalari va O'zbekiston iqtisodiyotining raqamli rivojlanish ko'rsatkichlari tahlil qilingan.

ASOSIY QISM

Turizm va sayohatning iqtisodiyotga va YaIMga hissasi alohida ahamiyatga ega bo'lib, turizm sektori mamlakatlar iqtisodiyotida ham to'g'ridan-to'g'ri, ham bilvosita

¹ <https://uz.kursiv.media/uz/>

va rag'batlantirilgan daromadlar manbai hisoblanadi. Ushbu ta'sirlarni uchta asosiy toifaga bo'lish mumkin:

To'g'ridan-to'g'ri hissa: Sayyohlarga bevosita xizmat ko'rsatuvchi tarmoqlar — mehmonxonalar, aviatsiya va yo'lovchi transporti, umumiy ovqatlanish ob'ektlari, chakana savdo hamda ko'ngilochar maskanlar tomonidan yaratilgan YaIM.

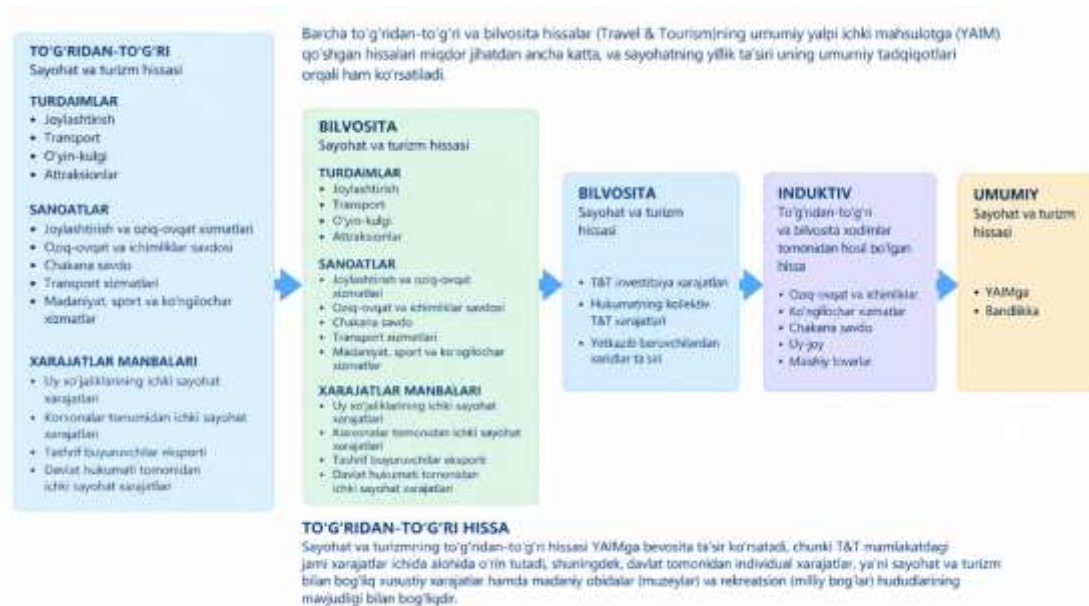
Bilvosita hissa:

-kapital kiritmalar: Yangi mehmonxonalar, dam olish maskanlari va transport infratuzilmasiga kiritilgan sarmoyalar.

-davlat xarajatlari: Turizmni targ'ib qilish, xavfsizlik va ma'muriy xizmatlar uchun ajratiladigan davlat mablag'lari.

-ta'minot zanjiri ta'siri: Turizm korxonalari tomonidan mahalliy ishlab chiqaruvchilardan sotib olinadigan tovar va xizmatlar.

Rag'batlantirilgan hissa : Turizm va unga tutash sohalarda band bo'lgan xodimlarning ish haqi evaziga maishiy va shaxsiy ehtiyojlari uchun qiladigan xarajatlari.

1-rasm. Sayohat va turizmning iqtisodiyotga hissasi²

Raqamli texnologiyalar va bron qilish tizimlarining evolyutsiyasi

1980-yillardan boshlab dunyo miqyosida Kompyuterlashtirilgan bron qilish tizimlari (CRS) tez sur'atda rivojlandi. Aviakompaniyalar birinchi bo'lib qog'ozdagi bron qilish jarayonlarini raqamli ma'lumotlar bazasiga almashtirdilar, keyinchalik xalqaro mehmonxonalar va turoperatorlar ham ushbu tajribani o'zlashtirdilar.

CRS tizimlarining rivojlanishi natijasida **Global Tarqatish Tizimlari (GDS)** shakllandi. GDS aviakompaniyalar, mehmonxonalar, turoperatorlar, avtomobillarni

² Travel & tourism economic impact 2024 World Travel & Tourism Council

ijaraga beruvchi kompaniyalar hamda sayyohlarni yagona raqamli tarmoqqa birlashtirib, axborot oqimini uzluksiz ta'minlaydi.

Raqamli transformasiya vositalari va ularning ta'siri

Zamonaviy turizm ekotizimida quyidagi raqamli texnologiyalar hal qiluvchi rol o'ynamoqda:

Mobil ilovalar va elektron bron qilish jarayonlariga e'tibor beradigan bo'lsak, sayyohlarning asosiy qismi sayohatlarni mobil qurilmalar orqali rejalashtirmoqda (masalan, O'zbekistonda Booking.com, Aviasales.uz kabi platformalar bozorning asosiy ulushini egallagan).

Katta ma'lumotlar tahlili (Big Data Analytics): Sayyohlar oqimini, afzalliklarini va mavsumiylik tebranishlarini tahlil qilish orqali tezkor va aniq qarorlar qabul qilishga imkon beradi.

Sun'iy intellekt (AI) va Chatbotlar: Chatbotlar va aqlli tizimlar 24/7 rejimida mijozlarga ma'lumot beradi, shaxsiylashtirilgan turlarni taklif qiladi va mijozlar tajribasini yaxshilaydi.

Virtual (VR) va To'ldirilgan Borliq (AR): Sayyohlarga boradigan manzilini va joylashuv ob'ektlarini masofadan turib 3D shaklida ko'rib chiqish imkonini beruvchi kuchli marketing instrumentidir.

Aqlli sayohat va Aqlli destinatsiyalar (Smart Destinations)

Smart Travel (Aqlli sayohat) imkoniyatlari: Smartfonlar va raqamli infratuzilmaning integratsiyalashuvi natijasida smart-vizalar, avtomatlashtirilgan chegara nazorati va elektron poyezd/samolyotga chiqish talonlari (boarding pass) joriy etildi. Bu esa xavfsizlik va sayohat qulayligini oshiradi³.

Aqlli destinatsiya — bu sayohatning barcha bosqichlarida (sayohatgacha, sayohat vaqtida va undan keyin) texnologiya, innovatsiya, barqarorlik va barcha uchun ochiqlik strategiyasiga ega bo'lgan hududdir. Bu konsepsiya ham turistlar, ham mahalliy aholi manfaatlarini ko'zlaydi. Aynan shuning uchun aqlli destinatsiyalar (yo'nalishlar) turizm sohasini o'zgartirishda muhim ahamiyatga ega. Samarali qarorlar qabul qilish, ustuvorliklarni belgilash va muammolarni oldindan ko'ra bilish uchun ma'lumotlarni uzluksiz hamda aniq o'lchash, integratsiya qilish va tahlil qilish orqali ular mahalliy resurslarni samarali boshqargan holda turistlar uchun qulay xizmatlarni taqdim etadi.

Mavsumiylikni boshqarish jarayonlari asosida Datchiklar va Big Data orqali gavjumlik va mavsumiy aholi tebranishlari nazorat qilinadi, bu esa resurslarni samarali taqsimlashga imkon beradi.

Sayohatchilar xulq-atvori (TravelPort tadqiqoti natijalari) ya'ni 11,000 nafar global sayyoh o'rtasida o'tkazilgan tadqiqot natijalariga qaraydigan bo'lsak, quyidagilarni ko'rishimiz mumkin:

³ [Digital Transformation | UN Tourism](https://www.unwto.org/en/digital-transformation)

81% sayyohlar ta'tilni rejalashtirishda boshqalarning sharhlariga (peer-to-peer reviews) tayanadi.

75% rejalashtiruvchilar raqamli boarding-paslar sayohatni osonlashtirishini ta'kidlashgan.

63% foydalanuvchilar bepul Wi-Fi taqdim etmaydigan mehmonxonalardan voz kechishadi⁴.

Sayyohlar manzilga yetib borgach, o'rtacha **18 xil** turdagi ilovalardan foydalanishadi.

Mehnat bozori va Ish o'rinlarining transformatsiyasi

Intellectual avtomatlashtirish va sun'iy intellektning kirib kelishi an'anaviy turizm kasblarining yo'qolishiga yoki o'zgarishiga olib kelmoqda. Biroq, raqamli o'sish texnik va ilg'or "yumshoq ko'nikmalar"ga (soft skills) ega bo'lgan mutaxassislariga nisbatan yangi talabni va yangi ish o'rinlarini yaratadi.

Mikro, kichik va o'rta biznes subyektlari (MSME) hamda startaplar kelajakdagi yangi ko'nikmalarni rivojlantirish va innovatsion xizmatlarni taklif etishda asosiy drayverga aylanmoqda.

XULOSA VA TAVSIYALAR

Raqamli transformasiya turizm sohasida shunchaki an'anaviy xizmat ko'rsatish usullarini takomillashtiribgina qolmay, mutlaqo yangi biznes modellarini, brending strategiyalarini va innovatsion ekotizimni shakllantirmoqda. Raqamlashtirish jarayonlari sayohat tajribasini yanada qulay, tezkor va xavfsiz qilish bilan birga, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va BMTning Barqaror Rivojlanish Maqsadlariga (BRM) erishishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Tavsiyalar:

- raqamli infratuzilmani va smart-destinatsiyalarni rivojlantirish, shahar va turizm markazlarida masofaviy datchiklar, bepul Wi-Fi va Big Data tahlil markazlarini tashkil etish.

- kichik va o'rta biznesni (MSME) hamda startaplarni qo'llab-quvvatlash:, turizm qiymat zanjiriga raqamli startaplarni va innovatsion tadbirkorlarni kengroq jalb etish.

- kadrlar malakasini oshirish ya'ni turizm sohasi xodimlari uchun raqamli savodxonlik, sun'iy intellekt vositalari va g'oyaviy yumshoq ko'nikmalarni (soft skills) rivojlantiruvchi o'quv dasturlarini joriy etish.

- kiberxavfsizlik va ma'lumotlar himoyasi: Sayyohlarning shaxsiy va moliyaviy ma'lumotlarini muhofaza qilish uchun kiberxavfsizlik tizimlarini kuchaytirish.

⁴ [Travel Industry Can Boost Recovery | Travelport](https://www.travelindustry.com/news/TravelIndustryCanBoostRecovery-Travelport)

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining "Turizm to'g'risida" gi Qonuni O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik palatasi 2019-yil 16-aprel
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi Turizm qo'mitasi faoliyatini tashkil etish va turizm sohasini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori
3. Auriga. (2016). Digital transformation: History, present, and future trends. Retrieved from Auriga Blog.
4. Buhalis, D., & Law, R. (2008). Progress in information technology and tourism management: 20 years on and 10 years after the internet-The state of eTourism research. *Tourism Management*, 29(4), 609-623.
5. Lee, K. (2018). An investigation of the online travel agencies' usability. *Culinary Science & Hospitality Research*, 24(2), 44-50.
6. Dolan, R., Seo, Y., & Kemper, J. (2019). Complaining practices on social media in tourism: A value co-creation and co-destruction perspective. *Tourism Management*, 73, 35-45.
7. Nayyar, A., Mahapatra, B., Le, D., & Suseendran, G. (2018). Virtual reality (VR) & augmented reality (AR) technologies for tourism and hospitality industry. *International Journal of Engineering & Technology*, 7(2.21), 156-160.
8. World Tourism Organization. Strategy on Innovation, Investment and Digital Transformation.

Internet saytlar:

1. <https://uz.kursiv.media/>
2. <https://researchhub.wttc.org/>
3. <https://uzbektourism.uz/>
4. <https://www.untourism.int/digital-transformation>